

Є. Матвійшин,
М. Семенко

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Викладено теоретичні аспекти фінансування інноваційного розвитку регіону, проаналізовано його динаміку впродовж 2012 – 2016 рр. у Чернівецькій області. Визначено основні джерела, з яких фінансуються інноваційні розробки в області. Запропоновано прямі та непрямі методи впливу публічного управління на процеси фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону.

Ключові слова: інвестиції, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність регіону, публічне управління, регіональні програми.

Економічне зростання регіону не може відбутися без вкладення фінансових ресурсів у розвиток виробництва, інфраструктури, досліджень із державного і місцевих бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб та інших джерел. Для цього необхідно раціонально поєднувати джерела фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку регіону. Зарубіжний досвід підтверджує важливість інноваційних розробок для економічного зростання. Наприклад, у країнах, які є у складі Організації економічного співробітництва та розвитку, понад половина валового внутрішнього продукту створюється в інтелектуально місткому виробництві [1]. Канадський дослідник Р. Мартін наводить пояснення, яке розкриває економічну суть інновації: це продукт, послуга або процес, що створює нову вартість для споживачів – вони можуть завдяки інновації робити щось таке, чого не могли раніше, або можуть робити це з меншими витратами, ніж раніше [2]. Розробка та впровадження інновацій у виробництво вимагає суттєвих інвестиційних ресурсів. Тому важливим дослідницьким завданням є удосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку, зокрема на регіональному рівні.

Питання інноваційного розвитку розглядалися багатьма дослідниками з галузей економіки та публічного управління. Зокрема, ними запропоновано декілька трактувань понять “інноваційна діяльність” та “інноваційний розвиток”. Так, І. Жукович розглядає термін “інноваційна діяльність” як такий вид економічної діяльності, який пов’язаний з трансформацією ідей у впроваджені на ринку технологічно нові або вдосконалені продукти і послуги, нові або поліпшені технологічні процеси, що використовуються у виробничій діяльності [3]. З. Юринець трактує поняття “інноваційний розвиток” як системний процес структурного вдосконалення національної економіки, який отримують зазвичай завдяки практичній реалізації нових знань для збільшення обсягів суспільного виробництва товарів і послуг, поліпшення якості суспільного продукту, підвищення конкурентоспроможності країни, прискорення науково-технічного та соціального прогресу в суспільстві [4]. І. Луциків, О. Сороківська, І. Котовська обґрунтовують необхідність дослідження сучасного стану публічного управління в Україні, аналізу і вивчення інноваційного складника розвитку країни [5]. Канадські дослідники звертають увагу на необхідність запровадження інновацій у публічному секторі, наголошуючи, що нехтування інноваціями на сьогодні призведе до зменшення

ефективності публічного управління [6]. В. Ситник пов'язує інноваційний розвиток із системою менеджменту у сфері трансферу результатів науково-дослідних праць підприємствам, створення повноцінного ринку науково-технічної продукції та його відповідної інфраструктури [7]. І. Черленяк та О. Дюгованець вважають, що суб'єкти малого і середнього підприємництва унаслідок застосування інноваційних технологій повинні пристосовуватися до змінного ринкового попиту у своїх ринкових нішах [8]. Д. Карлюк трактує "інноваційний розвиток" як складний прикладний процес створення та впровадження інновацій з метою якісних змін об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту, який пов'язаний із необхідною умовою виживання і розвитку підприємств у довгостроковій перспективі [9]. Отже, інноваційний розвиток розглядається вітчизняними й зарубіжними дослідниками як на національному рівні та у сфері публічного управління, так і на рівні окремих підприємств. Доцільно більше уваги приділити проблемі забезпечення інноваційного розвитку на мезорівні, зокрема на рівні регіону. Окремої уваги заслуговує стан фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону.

Метою статті є узагальнення теоретичних основ фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону, аналіз фінансування інноваційного розвитку Чернівецької області за 5 років, визначення дієвих методів фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону.

Наведений вище аналіз досліджень дає підстави розглядати інноваційний розвиток регіону як процес практичної реалізації нових знань для підвищення його конкурентоспроможності, зокрема на основі збільшення обсягів виробництва інноваційних товарів і послуг. Порядок фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону залежить від джерел фінансування та його форм. Розрізняють три форми фінансування: самофінансування, бюджетне фінансування, кредитування. Суть самофінансування полягає у використанні власних коштів суб'єкта економічної діяльності для інвестування в інновації. При самофінансуванні суб'єкт самостійно вирішує як формувати і використовувати фінансові ресурси. Бюджетне фінансування – це надане безповоротно грошове забезпечення, виділення коштів із державного (місцевого) бюджету на витрати, пов'язані з виконанням державних замовлень, державних програм, утримання державних організацій [10]. Кредитування як форма фінансування передбачає надання відповідних грошових сум у борг на певний час за відповідну плату (відсотки). За рахунок кредитів у суб'єктів розширюються фінансові можливості, проте виникають ризики, пов'язані з необхідністю повернення боргів і сплати відсотків за кредит [11]. Для забезпечення інноваційного розвитку регіону доцільно поєднувати різні форми його фінансування.

Формування джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону здійснюється внутрішніми і зовнішніми фінансовими ресурсами. До внутрішніх джерел відносяться кошти місцевого бюджету, власні кошти підприємств, кошти, одержані від приватизації майна, особисті заощадження громадян тощо. До зовнішніх джерел – централізовані державні кошти та іноземні інвестиції [12]. Загалом фінансове забезпечення інноваційного розвитку регіону ґрунтується на основі принципу децентралізації інвестиційного процесу.

Державне регулювання фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіонів здійснюється через пряме або непряме втручання в інвестиційно-інноваційну діяльність. Пряме втручання передбачає безпосередню участь держави в інвестиційній

та інноваційній діяльності: фінансування інноваційних проєктів (з коштів державного або місцевих бюджетів), участь органів державної влади та органів місцевого самоврядування в інноваційних проєктах на засадах публічно-приватного партнерства, надання державних гарантій щодо проєктів, які виконуються за кошти державного або місцевих бюджетів тощо. Непряме втручання полягає у створенні сприятливих умов для розвитку і впровадження інновацій через реалізацію відповідної податкової та бюджетної політики, фінансування закладів науки та освіти, захист прав учасників інвестиційно-інноваційної діяльності. Зокрема, створення сприятливого середовища для інноваційного розвитку з боку держави може мати такі форми: укладення договорів із суб'єктами інноваційної діяльності про розроблення виробництва інноваційних продуктів (послуг) та їх реалізацію, надання необхідного обладнання і приміщень; створення інституцій для поєднання науки і виробництва (наприклад, індустріальних парків); допомога в організації проведення виставок і ярмарків тощо.

Чернівецька область має значний потенціал для інноваційного розвитку, оскільки володіє як природними ресурсами і вигідним географічним розташуванням, так і значним освітньо-науковим потенціалом. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку цього регіону пов'язане із загальним обсягом інвестицій. У табл. 1 наведено дані про обсяг інвестицій, освоєних у Чернівецькій області впродовж 2012 – 2016 рр.

Таблиця 1
Обсяг інвестицій у Чернівецьку область за видами активів за 2012 – 2016 рр.

Показник	Освоєно за				
	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Усього, млн грн:	2229,3	2257,4	1686,9	2789,2	2668,8
Інвестиції в матеріальні активи, млн грн	2224,6	2251,3	1682,4	2784,7	2659,1
у % до загального обсягу	99,8	99,7	99,7	99,8	99,6
Інвестиції в нематеріальні активи, млн грн	4,7	6,1	4,5	4,5	9,7
у % до загального обсягу	0,2	0,3	0,3	0,2	0,4

Примітка: узагальнено за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області.

Наведені дані засвідчують, що більша частка інвестицій вкладалась у матеріальні активи. Інвестиції в нематеріальні активи займали незначну питому вагу; зростання цієї статті відбувалось у 2013 р. та у 2016 р. Їхня динаміка і структура впродовж 2012 – 2016 рр. (за джерелами фінансового забезпечення) наведені на рис. 1. Більшу частину займають власні кошти підприємств та організацій і власні кошти населення на житлове будівництво. Відбулося зростання видатків державного бюджету з 4,9% у 2012 р. до 7,3% у 2016 р. та видатків місцевих бюджетів на інвестиційну діяльність із 6,6% у 2012 р. до 19,3% у 2016 р. Кредитні ресурси банківських установ впродовж 2012 – 2016 рр. займали незначну частку в загальному обсязі інвестицій: у 2013 р. – 4,4% від загального обсягу, у 2014 р. – 2%, у 2015 р. – 1%, у 2016 р. – 2,8%, що свідчить про низьку активність комерційних банків у інвестиційній діяльності області.

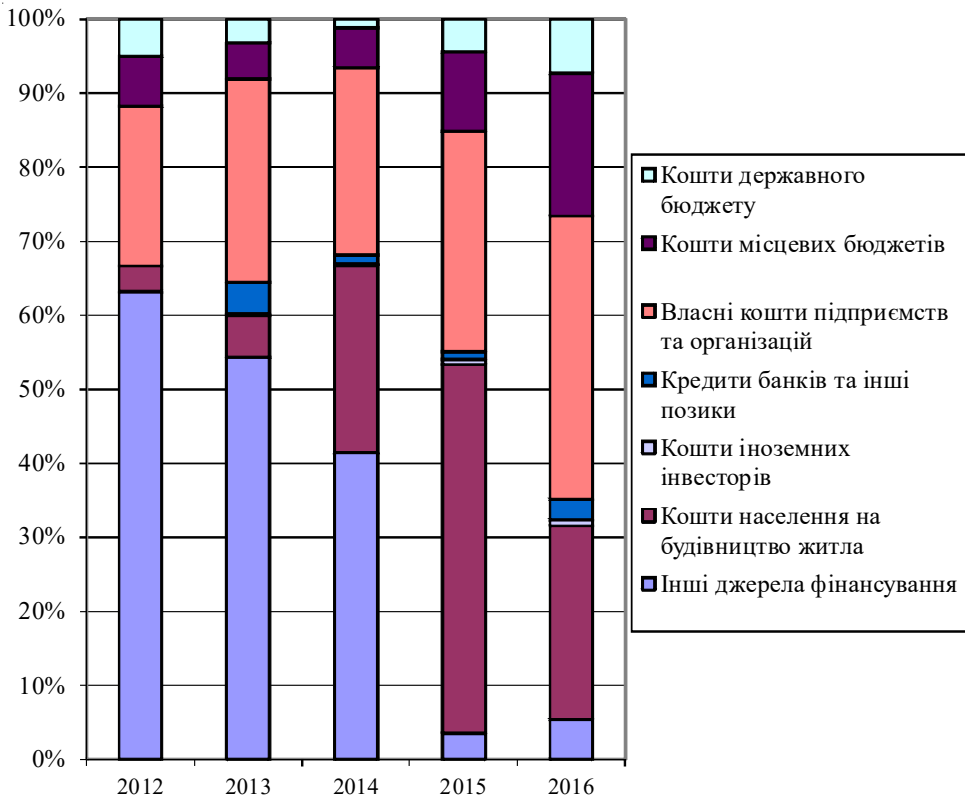

Рис. 1. Структура джерел інвестицій у Чернівецькій області за період 2012 – 2016 рр.

Значна частка власних коштів підприємств та організацій у загальному обсязі фінансового забезпечення може бути пояснена їх бажанням використовувати частину прибутку для розширеного відтворення. Невелика частка коштів іноземних інвесторів зумовлюється низкою чинників, серед яких: високий рівень політичних та інших ризиків в Україні, війна на сході України, високий рівень інфляції, нестабільне законодавство, що регулює іноземне інвестування, брак достовірної інформації про реальний стан об'єктів інвестування. Водночас Чернівецька область може використати чинники, які зможуть привабити іноземних інвесторів: відносно нижча вартість робочої сили, вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови, відносно місткий ринок тощо. В економіку Чернівецької області інвестують 44 країни світу. До найбільших країн-інвесторів належать: Нідерланди, Кіпр, Великобританія, Туреччина, Італія, Румунія, Ізраїль. На ці країни у 2016 р. припадало 74,5% від загального обсягу інвестицій в економіку області. В області працює 230 підприємств з іноземним капіталом. Майже половина (45,2% від загального обсягу) прямих іноземних інвестицій зосереджена на промислових підприємствах – 26,9 млн дол. Суттєві обсяги інвестицій вкладено у підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (18,4 млн дол.) та виготовлення виробів із деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності (3,5 млн дол.). У Чернівецькій області не відслідковується фізичного відтоку іноземного капіталу, а зміна розрахункового обсягу прямих іноземних інвестицій спричинена

перерахунком вартості акціонерного капіталу нерезидентів в облікову валюту – долар США [13]. Незважаючи на описані вище обставини, поки що рівень фінансового забезпечення інноваційного розвитку Чернівецької області залишається низьким. Обсяги фінансових ресурсів, виділених із різних джерел на інновації в Чернівецькій області, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Джерела та обсяги фінансування інноваційної діяльності
в Чернівецької області за 2012 – 2016 рр., тис. грн**

Показник	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Усього:	38361,3	51796,1	51671,0	51311,7	68778,0
власні кошти	37749,1	40678,5	43808,8	38548,7	63661,0
у % до загального обсягу	98	78	85	75	93
кошти вітчизняних інвесторів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
у % до загального обсягу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
кошти іноземних інвесторів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
у % до загального обсягу	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
інші джерела	612,2	11117,6	7862,2	12763,0	5116,5
у % до загального обсягу	2	22	15	25	7

Примітка: узагальнено за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області.

Наведені дані засвідчують, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності за 2012 – 2016 рр. були власні кошти підприємств, питома вага яких становила в середньому 86% від загального обсягу. Окрім того, підприємства використовували інші джерела фінансування, а саме кредитні кошти. З державного та місцевих бюджетів не виділялися кошти на фінансування інноваційної діяльності. Вітчизняні та іноземні інвестори не вкладали кошти в інноваційну діяльність у Чернівецькій області.

Здійснення інноваційної діяльності передбачає виконання наукових досліджень, результати яких є підґрунтям покращення якості продукції та послуг. Інформація про обсяги наукових та науково-технічних робіт, виконаних у Чернівецькій області, наведена в табл. 3.

Відповідно до наведених даних, упродовж 2016 р. зменшився обсяг наукових та науково-технічних робіт у Чернівецькій області на 1656,5 тис. грн порівняно з попереднім роком. Основна частка витрат припадала на прикладні (у 2016 р. становили 50,5% від загального обсягу) та фундаментальні (31,2%) дослідження. Найменшу частку займало надання науково-технічних послуг (1,9%). Очевидною є негативна тенденція обсягів виконаних робіт.

Для суб'єктів економічної діяльності важливими є не лише процеси проведення наукових досліджень, але й упровадження результатів науково-технічного прогресу у виробничі процеси. У Чернівецькій області частка підприємств, які впроваджували інновації у 2012 – 2016 рр., не зростала (рис. 2).

Таблиця 3

Результати аналізу обсягу виконаних наукових та науково-технічних робіт у Чернівецькій області за 2012 – 2016 рр., тис. грн

Показник	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Усього у фактичних цінах:	36483,0	41082,0	35035,0	37540,8	35884,3
фундаментальні дослідження	10498,3	10131,9	12308,0	11448,9	11503,2
у % до загального обсягу	28,8	24,7	35,1	30,5	32,1
прикладні дослідження	18082,1	24496,9	16801,2	19168,7	18154,7
у % до загального обсягу	49,6	59,6	47,9	51,0	50,5
розробки	6867,6	6161,8	5542,4	6230,9	5525,9
у % до загального обсягу	18,8	14,9	15,8	16,5	15,3
науково-технічні послуги	987,0	291,4	383,4	692,3	700,5
у % до загального обсягу	2,7	0,7	1,1	1,8	1,9

Примітка: узагальнено за даними Головного управління статистики у Чернівецькій області.

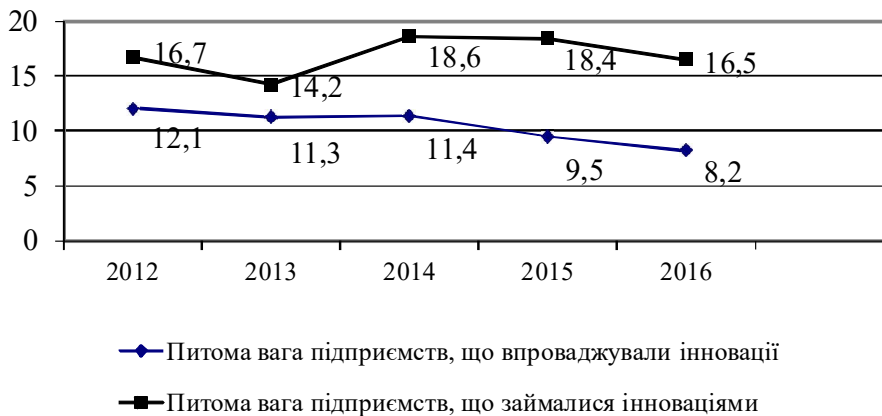

Рис. 2. Частка підприємств Чернівецької області, які займалися інноваціями та впроваджували їх у 2012 – 2016 рр.

Негативну тенденцію демонстрували також результати реалізації інноваційної продукції, за якими можна робити висновок про неефективну інноваційну діяльність у Чернівецькій області. Зокрема, в табл. 4 наведено інформацію про обсяги реалізованої інноваційної продукції порівняно з загальним обсягом валового регіонального продукту (далі – ВРП) у 2012 – 2016 рр.

Таблиця 4

**Порівняння обсягів реалізованої інноваційної продукції з обсягом ВРП у
Чернівецькій області за 2012 – 2016 рр.**

Показник	Роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг ВРП, млн грн	13166	13757	15049	18506	18561,5
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн грн	652,9	598,4	645,1	481,5	371,3
Частка реалізованої інноваційної продукції, %	5,0	4,3	4,3	2,6	2,0

Наведені дані дають підстави для висновку про те, що рівень впровадження інновацій у Чернівецькій області є низьким, що зумовлює такі наслідки: недостатній розвиток високотехнологічних галузей, низький рівень конкурентоспроможності суб'єктів економічної діяльності та інноваційного розвитку регіону загалом. Тому актуальним завданням є розробка і реалізація заходів, скерованих на стимулювання інноваційної діяльності в області, залучення більших обсягів фінансових ресурсів для розробки та запровадження інноваційних продуктів і послуг.

Корисним для України може бути досвід фінансування інноваційного розвитку, який дав позитивні результати в інших країнах. Цікавою є німецька практика, де уряд покриває витрати на проведення технічної експертизи та формує пільгову систему страхування кредитів. У Великобританії, де немає централізованого регулювання науково-дослідної діяльності, існує добре розроблений механізм взаємодії, який дає змогу здійснювати координацію на державному рівні, скеровану на ефективну комерціалізацію результатів наукової діяльності, забезпечення якості продукції відповідно до світових стандартів, просування нової продукції на ринки [14]. Фірми, які розробляють і впроваджують інновації, стикаються з проблемою часової затримки (лагу) початку віддачі від інновацій порівняно з моментом вкладення коштів на них. Ще одна проблема – можливість використання результатів іншими суб'єктами (конкурентами). Запобігти таким проблемам може вплив публічного управління. Зарубіжні дослідники пропонують у цьому контексті такі напрями державної та муніципальної політики: збільшення фінансування досліджень і венчурного капіталу, підтримка цільових секторів економіки, удосконалення комерційних, загальнонаукових і технічних навиків працівників тощо [15, 16].

Доцільно застосовувати в Україні систему прямих і непрямих методів впливу публічного управління на фінансове забезпечення інноваційного розвитку регіонів для впровадження вітчизняних та світових науково-технологічних розробок, активізації інноваційної діяльності. Прямими методами можуть бути:

- розширення прямого державного фінансування інноваційних інвестиційних проектів, які реалізуються вітчизняними підприємствами, суб'єктами малого і середнього бізнесу;
- участь органів державної влади та органів місцевого самоврядування в інноваційних проектах на засадах публічно-приватного партнерства;
- розробка та реалізація регіональних програм підтримки інноваційного розвитку;
- поширення інформації про конкретні інноваційні проекти та продукти в державних та муніципальних засобах масової інформації.

Непрямими методами впливу публічного управління на фінансове забезпечення інноваційного розвитку регіонів можуть бути:

- створення умов для пільгового кредитування організацій різних форм власності, які інвестують власні кошти у наукові дослідження, розробку прогресивних технологій;
- впровадження пільгового оподаткування для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;
- стимулювання зростання приватних інвестицій у науково-дослідні роботи, зокрема через формування системи акумулювання коштів на важливі інноваційні проекти;
- організація навчань персоналу підприємств регіону з питань інноваційного розвитку, зокрема через підтримку діяльності бізнес-інкубаторів, коворкінгових просторів та інших місць для воркшопів і спілкування інноваторів;
- удосконалення системи захисту інтелектуальної власності;
- сприяння розвитку венчурного підприємництва;
- покращення умов для іноземного інвестування в інноваційні розробки (надання ділянок, приміщень, гарантій тощо).

Особлива увага повинна бути приділена суб'єктам малого і середнього підприємництва, оскільки вони здатні швидше перебудувати технологічні та управлінські процеси. Реалізація перерахованих вище та інших прямих і непрямих методів може бути успішною за умови координації дій органів державної влади, місцевого самоврядування, навчальних закладів, науково-дослідних установ, суб'єктів підприємницької діяльності, фінансових установ та інших учасників інвестиційно-інноваційної діяльності.

Висновки

Інноваційний розвиток Чернівецької області вимагає активізації, оскільки за останні п'ять років позитивні тенденції практично відсутні. Зокрема, скоротився обсяг реалізованої інноваційної продукції, зменшилася частка підприємств, які впроваджували інновації. Для активізації інноваційного розвитку необхідні заходи впливу з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Запровадження прямих і непрямих методів фінансового забезпечення інноваційного розвитку регіону є важливою умовою для підвищення конкурентоспроможності регіону.

Напрямом подальших досліджень є розробка пропозиції з підготовки регіональних програм підтримки інноваційного розвитку.

Список використаної літератури

1. Шевченко Н. О. Наукове забезпечення аграрної політики // Інвестиції: практика та досвід. 2011. № 5. С. 109.
2. Martin R. What is innovation – really? URL : https://www.competeprosper.ca/uploads/Icap101-Insight_Innovation_v2.pdf.
3. Жукович І. А. Національні моделі стимулювання інноваційного процесу // Стратегічні пріоритети. 2013. № 3. С. 46—51.
4. Юринець З. В. Формування інноваційних стратегій: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2016. С. 14.
5. Луциків І. В., Сороківська О. А., Котовська І. В. Дослідження особливостей інноваційного розвитку системи публічного управління в Україні // Економіка і суспільство. 2017. Вип. 12. С. 125.

6. Licence to innovate: How government can reward risk / The Institute for Competitiveness & Prosperity (February 2016). URL : <https://www.competeprosper.ca/work/working-papers/licence-to-innovate-how-government-can-reward-risk>.

7. Ситник В. П. Про завдання наукових установ Академії щодо активізації трансферу інновацій у агропромислове виробництво // Економіка АПК. 2006. № 11. С. 4—8.

8. Черленяк І. І., Дюгованець О. М. Інноваційні технології як детермінанти формування конкурентоспроможності бізнесу // Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 1(42). С. 32. (Серія “Економіка”).

9. Карлюк Д. О. Удосконалення управління інноваційним розвитком підприємств льонопереробної галузі : автореф. дис... канд. екон. наук. К., 2006. С. 10.

10. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1. К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. С. 127.

11. Фінансово-кредитні ресурси // Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. С. 739.

12. Герасименко І. С. Розширення повноважень міжрегіональних державних структур у залученні інвестиційних ресурсів у регіональну економіку // Науковий вісник Академії муніципального управління. 2012. Вип. 3. С. 317—324. (Серія “Управління”).

13. Звіт про здійснення Чернівецькою обласною державною адміністрацією покладених на неї повноважень та стан розвитку території за 2016 рік. Чернівці : ЧОДА, 2016. С. 15.

14. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України : у 3 т. Т. 3. К. : Фенікс, 2011. С. 54.

15. Government should close innovation gaps and redistribute gains / The Institute for Competitiveness & Prosperity (July 2017). URL: <https://www.competeprosper.ca/blog/government-should-close-innovation-gaps-and-redistribute-gains>.

16. Ontario needs talent with diverse skills for innovation / Institute for Competitiveness & Prosperity (August 2017). URL : <https://www.competeprosper.ca/blog/ontario-needs-talent-with-diverse-skills-for-innovation>.

*Стаття надійшла до редакції 06.12.2017
Схвалена до друку редколегією 22.12.2017*

**Ye. Matviishyn,
M. Semenko**

FINANCIAL PROVISION OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF CHERNIVTSI REGION

This article presents theoretical aspects of financing innovative regional development. Its dynamics during 2012–2016 in Chernivtsi region is analyzed. The main sources of financing for innovative developments in the region are identified. The direct and indirect methods of public management influence on the processes of financial provision of innovative regional development are suggested.

Key words: investments, innovative activity, regional competitiveness, public management, regional programs.